

‘Oog in oog’

Over Paulus’ Eerste brief aan de Korintiërs en de apostolische traditie

Elfde J.H. van Oosbreelezing,
gehouden op 4 april 2009, Utrecht

door Manfred Horstmanshoff

Inhoudsopgave

1.	Woorden op het hart	11
2.	Een lofzang op de liefde	13
1.	Woorden	18
2.	Dingen	18
3.	Begrippen	20
4.	Context	25
5.	Inhoud en betekenis	29
3.	De apostelbrief	33
1.	Wat is een brief?	33
2.	Drie revoluties in communicatie	33
3.	Stijl en vorm	35
4.	Van 'Wekelijksch broodje' tot 'Weekbrief'	37
5.	De Weekbrief en de tijdsomstandigheden	40
6.	De ontwikkeling van de Weekbrief in grote lijnen	42
4.	Paulus in de apostolische beweging	45
5.	'Oog in oog staan met jou'	49
6.	'Bid, Heer, bid tot ons, wij zijn nabij'	51
7.	De apostolische opdracht	53
	Epiloog	57
	Bronnen en literatuur	59
	Afkortingen en transcriptie Grieks schrift	61
	Noten	63

Al spreek

tongen van engelen

liefde niet heb, ben ik niet
een rebelle cimbaal. Al heb ik
alle geheimen en wetenschappen, al heb ik het volmaakte geloof dat bes-
gen verdet: als ik de liefde niet heb, ben ik niets. Al deel ik heel mijn
beest uit, al geef ik mijn lichaam prijs aan de vuurdood: als ik de liefde
niet heb, doet het mij niets. De liefde is lankmoedig en goedertieren, de
liefde is niet afgunstig. Dij praat niet, dij belott' dich niets in. Dij geeft
niet om de reuk van rook, dij boekt niet wat haer niet aangaat, dij laat dich
niet kwaad maken en rekent het kwade niet aan. Dij verheugt sich niet over
misch, maar vindt haer vreugde in de waarheid. Alles verduurt dij, alles
geloof dij, alles loopt dij, alles duldt dij. De liefde vergeet nimmer, de
gave der profetie sal verdwynen, tongen zullen verstommen, de kennis
dat een zonde nemen. Want ons klinken in stukwerk en stukwerk om
profetieren. Maar wanneer het volmaakte komt, heeft het onvolmaakte
afgedaan. Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, voelde
ik als een kind, dacht ik als een kind, nu ik man geworden
ben, heb ik het kindertijde afgelegd. Thans dien wij in
een spiegel, onduidelijk, maar stem van aangezicht tot
aangezicht. Thans ken ik slechts ten dele, maar
dan dat ik ten volle kennen zoals ik

zelf gekend ben. Nu blijven van

kracht, geloof, hoop en

liefde, dit drietal:

de grootste van

alles is de

liefde.

1 Kor

ik met de

en mensen: als ik de

meer dan klinkend koper of

al ken ik

al heb ik het volmaakte geloof dat bes-

ben ik niets. Al deel ik heel mijn

als ik de liefde niet heb, ben ik niets. Al deel ik heel mijn

als ik de liefde niet heb, doet het mij niets. De liefde is lankmoedig en goedertieren, de

liefde is niet afgunstig. Dij praat niet, dij belott' dich niets in. Dij geeft

niet om de reuk van rook, dij boekt niet wat haer niet aangaat, dij laat dich

niet kwaad maken en rekent het kwade niet aan. Dij verheugt sich niet over

misch, maar vindt haer vreugde in de waarheid. Alles verduurt dij, alles

geloof dij, alles loopt dij, alles duldt dij. De liefde vergeet nimmer, de

gave der profetie sal verdwynen, tongen zullen verstommen, de kennis

dat een zonde nemen. Want ons klinken in stukwerk en stukwerk om

profetieren. Maar wanneer het volmaakte komt, heeft het onvolmaakte

afgedaan. Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, voelde

ik als een kind, dacht ik als een kind, nu ik man geworden

ben, heb ik het kindertijde afgelegd. Thans dien wij in

een spiegel, onduidelijk, maar stem van aangezicht tot

aangezicht. Thans ken ik slechts ten dele, maar

dan dat ik ten volle kennen zoals ik

zelf gekend ben. Nu blijven van

kracht, geloof, hoop en

liefde, dit drietal:

de grootste van

alles is de

liefde.

1 Kor

Wie op zondag een gebouw van het Apostolisch Genootschap binnenloopt, ziet op de dientafel een bijbel liggen.¹ Vaak ligt die open bij Paulus' Eerste brief aan de Korintiërs, hoofdstuk 13, de lofrede op de liefde. Niet zo opmerkelijk in een kerkgebouw. Bijzonder is dat daar bovenop een nieuwe, voor die dag geschreven apostelbrief ligt, de 'Weekbrief', die in de dienst wordt voorgelezen. In dit boekje onderzoek ik de herkomst en beschrijf ik de ontwikkeling van deze traditie.

Op 29 juni 1984 overleed Lambertus Slok, apostel, grondlegger en hoofdbestuurder van het Apostolisch Genootschap, 79 jaar oud. Hij had 38 jaar lang zo'n wekelijkse brief geschreven. In zijn portefeuille trof zijn zoon na zijn dood een opgevouwen papier aan met daarop de tekst van 1 Kor. 13, handgeschreven, in hartvorm (illustratie 1 hiernaast). Blijkbaar was apostel L. Slok er zo door getroffen, dat hij die letterlijk op zijn hart droeg.² Die tekst heeft een context en een geschiedenis. Ook daarover gaat dit boekje. We zoomen in, op de woorden en de dingen, en weer uit, om de lange lijnen van de historische ontwikkeling te zien.³ Hoe meer we weten, hoe groter onze verwondering en waardering. Hoe belangrijk de lofzang op de liefde in de traditie van het Apostolisch Genootschap is, blijkt uit een koorlied, waarop de tekst van 1 Kor. 13 in opdracht van apostel L. Slok is getoonzet:

De liefde*

Al ware het, dat ik zo zou spreken,
 dat men, geboeid door m'n schone verhaal,
 het soms hevig' verzet in zich voelde breken,
 maar de liefde niet had,
 dan was ik als een stuk galmend metaal,
 dan was ik als een rink'lend' cimbaal.
 Maar als ik de liefde bezit,
 dan ben ik lankmoedig, welwillend en blij,
 en gelukkig met alles, van afgunst vrij
 die de mensheid zo doet kwijnen.
 De liefde wordt niet verbitterd,
 zij zoekt ook niet zichzelf,
 zij zal nimmer, zij zal nimmermeer verdwijnen.⁴

Want ons kinden in steekwerk en stekwerk
ommet het vermaakte kind, heeft het overloopt, (als ik
een kind was, sprak ik als een kind, sprak ik als een kind
sprak ik als een kind)

zullen verdwijnen, klanktaal
kennis verloren gaan - want ons kennen
niet bekeert en ons profeten is beperkt. Wanneer
komt zal wie beperkt
sprak ik als

klanktaal
kinderlijke achter gelaten. I
kijken we nog in een ander gesp
in een strak staan wist

Op de volgende twee pagina's ziet u de tekst van Paulus' lofzang op de liefde anders afgedrukt dan meestal in een bijbel het geval is: als een gedicht. Zo wordt beter zichtbaar dat de auteur aan de woordkeuze, de structuur en het ritme de grootst mogelijke aandacht heeft besteed. Het is echter geen gedicht in de klassieke zin van het woord, want het ontbeert een herkenbaar metrum, zoals in Griekse poëzie is vereist, en mist ook de kenmerken van Hebreeuwse poëzie.⁶ Gezien de retorische kenmerken is 'lofrede' een betere karakterisering dan 'lofzang', maar 'lofzang' doet meer recht aan de lyrische gevoelens die de tekst oproept.⁷

- 1 Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων,
ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω,
 γέγονα χαλκὸς ἤχῳν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον.
- 2 *Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν,*
καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα
καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν,
κἂν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν,
ὥστε ὄρη μεθιστάναι,
ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω,
 οὐθέν εἰμι.
- 3 *κἂν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου,*
καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου
ἵνα καυθῆσωμαι,⁸
ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω,
 οὐδὲν ὠφελοῦμαι.
- 4 **Ἡ ἀγάπη** μακροθυμεῖ,
 χρηστεύεται **ἡ ἀγάπη,**
 οὐ ζηλοῖ **ἡ ἀγάπη,**
 οὐ περπερεύεται,
 οὐ φυσιοῦται,
- 5 οὐκ ἀσχημονεῖ,
 οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς,
 οὐ παροξύνεται,
 οὐ λογίζεται τὸ κακόν,
- 6 οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ,
 συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ.
- 7 *Πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει.*
- 8 **Ἡ ἀγάπη** οὐδέποτε πίπτει·
εἴτε δὲ προφητεῖαι – καταργηθήσονται·
εἴτε γλώσσαι – παύσονται·
εἴτε γνῶσις – καταργηθήσεται.
- 9 *Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν καὶ*
ἐκ μέρους προφητεύομεν·

- 1 **Al** spreek ik de talen van de mensen en van de engelen —
maar heb ik geen LIEFDE,
dan ben ik niet meer dan galmend koper of een schelle cimbaal.
- 2 **Al** heb ik de gave om te profeteren
en heb ik weet van alle geheimen
en alle kennis,
en **al** heb ik het geloof,
dat bergen kan verplaatsen —
maar heb ik geen LIEFDE,
dan ben ik niets.
- 3 En **al** geef ik al mijn bezittingen als voedsel voor de armen,
en **al** geef ik mijn lichaam prijs
om me te laten verbranden,
maar heb ik geen LIEFDE,
dan baat het me niets.
- 4 De LIEFDE oefent geduld,
de LIEFDE toont warmte,
de LIEFDE wordt niet jaloers,
zij praalt niet,
blaast zich niet op,
- 5 laat zich niet gaan,
is niet uit op eigen belang,
laat zich niet boos maken,
rekent het kwaad niet aan,
- 6 verheugt zich niet over onrecht,
maar vindt vreugde in de waarheid.
- 7 **Ze** verdraagt volkomen, **ze** vertrouwt volkomen, **ze** hoopt volkomen,
ze volhardt volkomen.
- 8 De LIEFDE vergaat nooit.
of het nu de profetieën zijn – zij zullen afgedaan hebben;
of spreken in vreemde klanken – het zal ophouden;
of kennis – zij zal afgedaan hebben.
- 9 Want ons kennen is *ten dele*
en *ten dele* is ons profeteren;

- ΙΟ ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον,
τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.
- ΙΙ Ὅτε ἤμην νήπιος,
ἐλάλουν ὡς νήπιος,
ἐφρόνουν ὡς νήπιος,
ἐλογιζόμην ὡς νήπιος·
ὅτε γέγονα ἀνὴρ,
κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου.
- Ι2 Βλέπομεν γὰρ
ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι,
τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.

Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους,
τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη.
- Ι3 Νυνὶ δὲ μένει·
πίστις, ἐλπίς, **ἀγάπη**,
τὰ τρία ταῦτα·
Μεῖζων δὲ τούτων· ἡ **ἀγάπη**.

- 10 en wanneer het volmaakte komt,
zal wat *ten dele* is hebben afgedaan.
- 11 Toen ik een **kind** was
sprak ik **als een kind**,
dacht ik **als een kind**,
redeneerde ik **als een kind**;
toen ik man geworden ben,
heb ik het **kinderlijke** afgelegd.
- 12 Want wij kijken
nu nog in een spiegel, raadselachtig,
maar dan van aangezicht tot aangezicht.
- Nu is mijn kennen nog *ten dele*,
maar dan zal ik kennen zoals ik gekend ben.
- 13 Maar het is zo dat blijven bestaan:
geloof, hoop en LIEFDE,
deze drie.
Maar de belangrijkste daarvan is **DE LIEFDE**.⁹

We zoomen in op woordniveau om de literaire schoonheid en de bedoeling van Paulus' tekst duidelijk te maken. Een van de meest kenmerkende aspecten is de herhaling van woorden en zinsdelen, die in de hierboven afgedrukte vertaling typografisch zichtbaar is gemaakt.¹⁰ Opvallend is in vs. 7 het herhaalde *panta* 'alles'. Gewoonlijk wordt dit vertaald met: 'Alles verdraagt ze, alles gelooft ze, alles hoopt ze, in alles volhardt ze' (NBV). Waarom zou de liefde echter 'alles' hopen en 'alles' geloven? Het is aannemelijker *panta* hier op te vatten als 'geheel en al, absoluut, volkomen'.¹¹

Het woord *agapê* 'liefde' wordt negenmaal herhaald (vs. 1-4, 8, 13). In de vss. 9-10 komen driemaal achtereenvolgende de woorden *ek merous* 'ten dele' voor: 'Want ons kennen is ten dele/en ten dele is ons profeteren;/en wanneer het volmaakte komt,/zal wat ten dele is hebben afgedaan', een vierde maal herhaald in vs. 12: 'Nu is mijn kennen nog ten dele'.

Er zijn reeksen parallel gebouwde zinnen geformuleerd die worden afgesloten door een contrasterende climax: *ean kai ean* 'Al spreek ik ..., al heb ik ..., al heb ik ...' om duidelijk te maken dat gaven als talenkennis, profetie, inzicht, geloof en zelfopoffering onvoldoende zijn zonder de liefde (vss. 1-2). Zo wordt alle aandacht op de liefde gevestigd. Een versregel verder is dezelfde stijlfiguur te herkennen: 'Al geef ik al mijn bezittingen ..., al geef ik mijn lichaam prijs ... (vs. 3), evenals in: 'Ze verdraagt **volkomen**, ze vertrouwt **volkomen**, ze hoopt **volkomen**, ze volhardt **volkomen**' (vs. 7), nog versterkt door rijm: het viermaal herhaalde *panta* 'alles', hier vertaald met 'volkomen', en in het Grieks viermaal dezelfde werkwoordsuitgang op *-ei*: *stegei* (letterlijk 'bedekt', hier vertaald als 'verdraagt'), *pisteuei* 'vertrouwt', *elpizei* 'hoopt', *hupomenei* 'volhardt', een effect dat in de vertaling verloren gaat.¹²

Vaak worden de vss. 4 en volgende, die de eigenschappen van de liefde opsommen, vertaald met bijvoeglijke naamwoorden: 'De liefde is *lankmoedig*, de liefde is *goedertieren*, zij is niet *afgunstig*' (NBG 1951). Paulus legt echter de nadruk op de liefde als werkzaamheid. Hij gebruikt werkwoorden: 'De liefde *oefent* geduld, de liefde *toont* warmte, de liefde wordt niet jaloers.' Een oproep tot activiteit!

2.2 Dingen

Vanzelfsprekend verwijst Paulus naar zijn leefwereld, die van onze eenentwintigste-eeuwse aanzienlijk verschilt. Ik ga in op enkele

‘dingen’, concrete voorwerpen, die in de tekst worden genoemd en geef daarbij achtergrondinformatie: ‘galmend koper’, ‘cimbaal’ en ‘spiegel’.

Vs. 1 ‘**Galmend koper**’. Van een redenaar werd in Paulus’ tijd een grote fysieke krachtsinspanning gevergd, waarvoor hij moest trainen als een atleet.¹³ Elektronische geluidsversterking bestond nog niet. Het ‘galmend koper’ (*kumbalon alalazôn*, vs. 1) verwijst misschien naar een dreunende gong, mogelijk ook naar akoestische vazen die in de Grieks-Romeinse oudheid in theaters werden opgesteld om door hun resonantie de stemmen van de acteurs en redenaars te versterken.¹⁴

Vs. 1 ‘**Cimbaal**’. Een cimbaal (*kumbalon*) was een bronzen bekken dat in de oudheid veelvuldig bij oosterse ritën, zoals die van de populaire Egyptische godin Isis, of de Thracische goden Cybele en Attis werd gebruikt. De tegen elkaar geslagen cimbalen, schrille fluitmuziek en opgewonden dans riepen een sfeer van extase op. Het grote Romeinse Rijk kende een veelheid aan volken, talen, culturen en godsdiensten. Het christendom was voor de meeste inwoners van het Romeinse Rijk in de eerste eeuw – de eeuw van Paulus – niet meer dan een van de talrijke exotische culten, een gewoon verschijnsel, zoals Hare Krishna-aanhangers voor Amsterdammers tot het straatbeeld van onze tijd behoren. Het punt van vergelijking, zowel bij het ‘galmend koper’ als bij de ‘schelle cimbaal’, is de zinloosheid van het lawaai.

Vs. 12 ‘**Spiegel**’. Als wij anno 2019 in een spiegel (*esoptron*, vs. 12) kijken, krijgen we een scherp beeld. We kunnen zelfs een ‘selfie’ maken en ons evenbeeld zien zoals anderen ons zien. In de oudheid waren spiegels gewoonlijk van brons gemaakt, de spiegelzijde glad, reflecterend, de achterzijde voorzien van een gegraveerde voorstelling. Het spiegelende bronzen vlak gaf slechts een onscherp, enigszins vervormd beeld. Wie dat weet, leest vers 12 anders: ‘Want wij kijken/nu nog in een spiegel, raadselachtig,/maar dan oog in oog.’ Het raadselachtig vervormde spiegelbeeld zal nooit de werkelijkheid kunnen evenaren, maar is daarvan slechts een vage afspiegeling. Guido Gezelle dicht:

Hoe kan dat zijn,
o Schepper van hierboven,
dat ik U maar
en zie als in een’ glans

als in een glas,
te zelden onbestoven
van doom en stof:
en nooit geheel en gansch?¹⁵